

På Krigsarkivet i Stockholm finns en akt "Militärgeografi" med rapporter från inventeringar i olika delar av Sverige. Unga officerare beordrades vid slutet av 17- och början av 1800-talet att resa i landskapen för att studera i första hand framkomlighet och försörjningsbetingelser för militär trupp men också samla in fakta av rent samhällsvetenskapligt intresse.

Mossar, vattendrag och vägar var viktiga för framkomligheten, både för angripare och försvarare. Jordmån och skogar var avgörande för den fasta befolkningens livsuppehälle. Jag har intrycket att militärerna handlade efter Linnés direktiv: "Allt av värde skall undersökas och noteras".

MILITÄRGEOGRAFISKA STUDIER.

Löjtnanten vid Livgrenadjärregementet Sven Wellander undersökte Ödeshög socken och skrev en rapport, dagtecknad: "Ödeshög den 15 sept. 1832."

"Ödeshög gränsar i norr till Tollstad i väster till Wettern i söder till Småland och i öster till Åby Socken. Längden är $\frac{1}{2}$ mil. Bredden $\frac{1}{2}$ mil. Ligger på gränsen mellan slättlandskap och skogslandet. I Ödeshög benämnes av allmogen södra halvan skogslandet och norra halvan slättlandet. Landet vid socknens nordgräns är jämnt ej obetydligt högre än Wetterns yta. I söder högre men likväl med undantag av några dalgångar tämmerligen jämt. -

Dalar och dalgångar i skogsbygden förenade med åtskilliga bäckar rinnande norrut i parallell riktning. Vattendrag finns inga av betydliga. De flesta är en bäck, som börjar vid Småländska gränsen, rinna norrut till Visjön, Under vilkens lopp kan så småningom ökas genom små rännilar från kringliggande höjderna. På sidorna av nämnda bäckar bildas på jämna ställen kärr, som inte äro betydliga men på åtskilliga ställen kan endast av jägar passeras. Visjöns avrinning består av en bredare bäck och faller ut i Åsarle ut i Wettern. Övriga bäckar äro av mindre beskaffenhet.

Wettern utgör socknens yttre gräns. Denna bergssjö är så djup att allmogen ej ens kunna begagna fisk redskap. Stranden är hög vid Småländsgränsen och utgöres av höga berg. Kunna endast av jägare passeras. -

Rådande mylla är på åsarna kvastmylla blandad med lera, i skogsbygden mer sand. Huvudnäringen är jordbruk, varav odlas mest råg, lite vete och potatis, endast till husbehov. Ehuru en del av socknen benämnes skogsbygd har den bränt på barrskog så att den mesta köpes till betyg av asp. Skogsbygden är bevuxen med ungbjörk samt mycken ek. Ladugårdarnas avkastningar avyttrades mest vid försäljningar i Skänninge stad. Foder och betestillgångarna hjälpliga i skogsbygden, avyttras. -

Vägar.

Kungs och landsvägar. Jönköping Norrköping, mycket färdad, längs Wetterns strand är i ett utmärkt stånd, väl något backig men dessa är så långsluttande att de ej fordra förstärkt anspan. Broar över bäcken från Visjön är av träd. Härads och sockenvägar i parallell riktning med föregående landsväg. Mitt genom socknen går en häradsväg, som var något smal men i övrigt ganska god emedan den går på en grusås. På några få ställen avbruten av kärr och vattendrag.

Byvägarna. De flesta är i allmänhet hjälpliga. Kunna användas för truppförflytningar.

Befolkning mankon. 1346

kvinnokon. 423

arbetande inom jordbruket 812

bönder på egna hemman 172

" på andra 29

5

Vid jordbruk och hemkörslar begagnas både oxar och hästar. Vid transporter nyttjas krymliga parvagnar, då efter ett par dragare."

För Åby socken upprättades i september 1834 en militärgeografisk akt av fenrik D. Enell vid Kalmar Kungl. Regemente. Värdefulla upplysningar lämnas om markens avkastning och befolkningens näringsfångst.

" Vårsäd odlas huvudsakligast, mest råg, blandsäd och korn.

Den sydöstra tredjedelen av socknen utgöres helt och hållet av en obebodd skog fylld av kärr och mossar, på vilken dock allmogen skördar sin utmärkta fodertillgång. Avverkas mycket skog timmer. Kallad Lysinge härads allmänning. -

Jakt idkas av allmogen som bebor skogsbygden. Dock endast som tidsfördriv och nöje. -

Mjölkvarnar. Många små skvaltkvarnar, som går endast höst och vår, kan mala 1,5 à 2 tunner per dygn.

Sågar finns 4 st. inom socknen.

Av binäringar som befolkningen begagnar sig av må nämnas kaklbränning. Stenen hämtas från Borghamn, Dals härad.

I den nordligatredjedelen ^{en av} socknen, som huvudsakligen består av slättland, är allmogen i allmänhet välmående.

Men de, som bebo de övriga två tredjedelarna, är fattiga och behövande, dels medan de besitta små hemmansdelar med liten ägorymd och är i dessa trakter mindre givande jordmän.

Häradsallmänningen kan med svårighet passeras till och med av jägare. Vagar finns inga annat än gångstigar."

I våra dagar diskutera naturvårdsexperten att återföra en del torrlagd mark till våtmark. Militärernas beskrivningar är därvid intressanta och aktuella. -